

Utdanning

Eva Magnus, førsteamanuensis ved Høgskolen i Sør-Trøndelag / seniorforsker ved NTNU Samfunnsforskning.

En student fortalte:

Vi må jo jobbe litt ekstra (hørselshemmede), men det har vi jo gjort hele tida. For oss er det helt vanlig.....Jeg tror du skal være både motivert og sterk for å gjennomføre det. Det er tungt, men det er tross alt det du vil, da. Så det har med interesse å gjøre og. Og å hevde seg i samfunnet rett og slett. Du kommer ikke langt uten utdanning. Og du får i hvert fall ikke en jobb som funksjonshemmet uten utdanning. Jeg synes nesten det er viktigere at vi tar utdanning enn andre, kanskje. (Karin, hørselshemmet)

Karin hadde vist at det var mulig å gjennomføre den utdannelsen hun hadde ønsket, på normert tid, og uten at hun hadde vært en byrde for omgivelsene. Hun hadde møtt motstand på grunn av studievalg. Og det hadde kostet!

Sitatet over er hentet fra avhandlingen om hverdagslivet til studenter med nedsatt funksjonsevne (Magnus 2009). Når det henvises til studenter i teksten er det tatt fra denne studien.

Samtidig som studentene i denne studien beskriver barrierer, formidler de også en stor glede ved å være studenter. Alle hadde mål om arbeid i ettertid. Dette er framtidige yrkesutøvere som har mye nyttig kompetanse i tillegg til sin fagkunnskap.

Videre i teksten vil jeg gi en kort oversikt over forhold som har betydning for studiesituasjonen til studenter med nedsatt funksjonsevne. Jeg antar at mye av dette er overførbart til en arbeidssituasjon. Først et lite tilbakeblikk.

Bakgrunn

Allerede i 1976 erklærte FN "full deltaking og likestilling" som motto for funksjonshemmedes internasjonale år 1981. Samme motto ble benevnelsen på aktivitetene som skjedde i Norge dette året (NOU 1983:36). Både i programerklæringen fra hovedkomitéen for året, og i handlingsplanen for 80-årene, beskrives tiltaksområder innenfor høyere utdanning. Det påpekes at institusjonene må få ansvar for tilrettelegging, at dette må lovfestes, og at inntakskriterier ikke må begrense studieadgangen. Høyere utdanning

... må legges til rette for funksjonshemmede. Metoder og undervisningsmaterieell må tilpasses, og tilgjengelighet sikres. Stipend og andre økonomiske støtteordninger må

sikre at slik utdanning lar seg gjennomføre uten å bli mer belastende enn for ikke-funksjonshemmede (NOU 1983:36 s. 41).

En samlet beskrivelse av utfordringer innen høyere utdanning kom deretter først i NOU 2001:22 Fra bruker til borger. I St.meld. nr. 40 (2002-2003) beskrives mål om å øke andelen studenter med nedsatt funksjonsevne til samme andel som befolkningen for øvrig. Her sies det også klart at personer med nedsatt funksjonsevne, som oppfyller vilkårene for å studere, skal ha samme reelle adgang til høyere utdanning som andre.

Et sentralt mål i norsk utdanningspolitikk er at alle skal ha lik rett til utdanning, noe som også innebærer rett til tilrettelegging for de som har funksjonsnedsettelse (St.meld. nr 27 2000-2001). Dette er også hjemlet i Lov om universiteter og høyskoler (2005).

Også andre forhold innvirker på studenters situasjon. Kvalitetsreformen (St.meld. nr. 27 2000-2001) hadde mål om å øke kvaliteten i utdanning og forskning, og å øke gjennomstrømmingen av studenter. Flere studenter skulle studere full tid, de skulle følges opp tettere, det skulle brukes nye undervisningsmetoder, og stimuleres til nye eksamens- og evalueringsmetoder.

Internasjonaliseringen ble vektlagt, og ny studiestøtteordning ble innført (Lov om utdanningsstøtte til elever og studenter 2006). Denne innebar at lån gjøres om til stipend ved gjennomført eksamen, altså en konverteringsordning. I tillegg skal støtte gis ut fra søkerens studiebelastning. Ved deltidsutdanning blir støttebeløpet redusert tilsvarende. For å få støtte fra NAV til ordinær utdanning må deltaker være over 26 år og ha fått sin arbeidsevne nedsatt¹. Arbeidsavklaringspenger kan gis til studenter som "har behov for å gjenoppta studier og ikke har rett til stipend under sykdom fra Lånekassen". Som en ny ordning fra studieåret 2011-2012 kan studenter med nedsatt funksjonsevne som ikke kan arbeide ved siden av utdanningen få mer i støtte fra Lånekassen, og få støtte for en lengre periode av undervisningsåret enn tidligere².

St.meld. nr. 7 (2007-2008) er en Statusrapport for kvalitetsreformen i høgre utdanning. Her sies det at departementet vil følge opp utdanningsinstitusjonenes arbeid med tilrettelegging, fordi denne har vært mangelfull, og kan føre til forsinkelser for studenter med funksjonsnedsettelse. Stjernøutvalget (NOU 2008:3) foreslo blant annet at tilgjengelighet bør være en del av NOKUTs kriterier, og at ansvarsfordelingen mellom lånekassen og NAV måtte avklares, slik at studenter med nedsatt funksjonsevne får samme rettigheter som andre med hensyn til studiefinansiering. Disse forholdene danner et bakteppe for å forstå noen av de forhold som kan ha betydning for en studiehverdag.

¹ <http://www.nav.no/Arbeid/Yrker+og+utdanning/Utdanning>

² www.lanekassen.no

Hvorfor satse på høyere utdanning?

Det er en sterk sammenheng mellom høyere utdanning og deltakelse på arbeidsmarkedet, og denne sammenhengen er særlig sterk for personer med funksjonsvansker (Bliksvær & Hanssen 2006; Grambo & Myklebø 2010; Molden, Wendelborg & Tøssebro 2009; Skog Hansen & Svalund 2007; Vedeler 2009). Samtidig er det slik at personer med nedsatt funksjonsevne har lavere utdanningsnivå enn befolkningen for øvrig (Molden, Wendelborg & Tøssebro 2009). Årsakene til dette er mange. I levekårsundersøkelsen blant personer med nedsatt funksjonsevne (Molden, Wendelborg & Tøssebro 2009), fant man at en femtedel av de som hadde en tidlig (før 20 år) ervervet eller medfødt funksjonsnedsettelse hadde tatt et annet studium enn de ville ha gjort om de ikke hadde hatt funksjonsnedsettelse. Grunnene til dette er i nær halvparten av tilfellene mangel på tilpassede studier, mens en tredjedel svarte at årsaken var at de ikke hadde ork eller overskudd til noe annet. Det er færre i gruppen personer med funksjonsnedsettelse som har gjennomført høyere utdanning enn i befolkningen for øvrig, og det er færre antall studenter som fortsetter på en master eller PhD (Bliksvær & Hanssen 2006).

Kort og enkelt sagt handler utdanning om menneskerettigheter. I FNs standardregler for mennesker med funksjonshemming (1999) blir statene bedt om å anerkjenne prinsippet om at personer med nedsatt funksjonsevne har lik rett til utdanning, også høyere utdanning. FNs konvensjon om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne sier i artikkel 24 om utdanning, at statene skal sikre et inkluderende utdanningssystem på alle nivåer og for livslang læring. Norge har ikke ratifisert konvensjonen ennå.

Kunnskap om feltet

På tross av gode intensjoner og visjoner møter studenter med funksjonsnedsettelse barrierer i alle deler av studiesituasjonen, i overgangen fra videregående til høyere utdanning, i læringsmiljøet og i evalueringssituasjoner.

- Barrierer har betydning for hvor en søker opptak og til hvilke fag (Fuller, Bradley & Healey 2004; Shevlin, Kenny & McNeela 2004).
- Rådgivning i søkeprosessen er utilstrekkelig (Anvik 2006; Berge 2007; Kessel 2008).
- Barrierer kan være tunge dører, trapper, avstander, IKT, manglende tilgjengelighet i undervisning, eller utilgjengelig litteratur (Berge 2007; Brandt 2005; Brandt 2010; Fossestøl & Kessel 2000, Fuller, Bradley & Healey 2004; Holloway 2001; Stamer & Nielsen 2008).
- Praksis som en del av studiet kan innebære nye barrierer i bygninger, transport, utstyr og holdninger (Jung, Salvatori, Tremblay, Babtiste & Sinclair 2008).

- IKT er sentralt som kommunikasjonsmiddel i høyere utdanning. For blinde og svaksynte kan disse systemene være utilgjengelige (Berge 2007; Brandt 2005; Fuglerud & Solheim 2008; Konur 2007)
- Studentene selv må være aktive for å øke tilgjengeligheten i læringsmiljøet, og samtidig håndtere utfordringene som er knyttet til annerledeshet og identitet.
- Studenter som ber om tilrettelegging og støtte risikerer å bli møtt med mistenksomhet, avvising og nedsettende kommentarer. De møter også støtte og gode intensjoner. (Berge 2007; Brandt 2005; Fuller, Healey, Bradley & Hall 2004; Hollloway 2001; Moswela & Mukhopadhyay 2011; Rao 2004; Shevlin, Kenny & McNeela 2004).
- Mange studenter velger derfor, om det er mulig, ikke å snakke om vanskene de opplever (se bl.a. Jung 2002; Riddell, Tinklin & Wilson 2005, Stanley, Ridley, Harris & Manthorpe 2011, Stockholms Universitet 2006).

Forskningen sier lite om hverdagslivet som helhet, derfor var dette fokus i min studie (Magnus 2009).

I det videre beskrives noen områder som skaper utfordringer for studenter med funksjonsnedsettelse. Det er: Tid og energi, Læringsmiljø, Velferdsordninger og studiefinansiering, Bolig, Transport, og Universell utforming eller individuell tilrettelegging.

Tid og energi

En sammenligning av tid brukt i aktiviteter mellom skandinaviske ergoterapeut- og fysioterapeutstudenter (Alsaker, Jakobsen, Magnus, et al., 2006), og studenter med funksjonsnedsettelse (Magnus 2009) viser at hverdagen til studenter med funksjonsnedsettelse er både lik og forskjellig fra andre studenters hverdag. Her trekkes fram tid brukt i studier, i søvn og hvile, og i daglige gjøremål.

Tid i studier

Tid brukt til studier varierer av mange årsaker. Norske studenter studerer i snitt 30 timer pr. uke. I hvilken grad tid brukt på studier varierer med studieprogresjon vet vi ikke. Studentene i min studie som hadde redusert studieprogresjon, studerte ikke nødvendigvis færre timer enn andre studenter. Noen beskrev heller mer tid til studiene enn gjennomsnittstudenten. Studier fra Stockholms Universitet (2006) og Lunds universitet (Nilsson-Lindström, 2003) viste at studenter med funksjonsvansker studerte mer enn det som er gjennomsnittet i Norge. Hvordan kan dette forstås?

En funksjonsnedsettelse kan gi begrensninger i mulighetene til å handle raskt og effektivt. En student som har redusert skrivekapasitet, Håkon, fortalte at det var vanskelig å ta notater i forelesninger. Med

bruk av diktafon tok han opp forelesningene, som han overførte til pc hjemme, lyttet til dem igjen, og fylte ut notatene fra forelesningen.

Så det medfører jo en del ekstra vendinger og sånn i hverdagen. En del sånne ekstra ting, som kanskje ikke den vanlige mann i gata forstår. Men sånn er det nå!

Håkon hadde også redusert lesekapasitet. *Det har med samsyn å gjøre. Når jeg leser så er det vanskelig å koordinere.* Det var krevende å lese, han brukte mer tid og energi, og fikk lett hodepine om han ikke hvilte regelmessig. Derfor var en god rytme, med jevnlig pauser avgjørende. Ble han for sliten ville det gå ut over tid til andre nødvendige og viktige aktiviteter.

Lesing er tidkrevende også for studenter som har dysleksi, er svaksynte og bruker lese-tv, lydbok eller andre formater. Det er ikke så lett å skimme. Og samtidig, den tiden disse studentene brukte til lesing var mer effektiv enn den ville vært uten hjelpemidlene, men det var fortsatt tidkrevende.

Tid til søvn og hvile

Behov for hvile og tilstrekkelig søvn kan være både et resultat av sykdom, som medførte smerter, eller tretthet som bivirkning av medisin, og at en på grunn av redusert kapasitet blir generelt sliten av å utføre aktiviteter; både studieaktiviteter og de vanlige daglige gjøremålene. I gjennomsnitt sover den norske befolkningen, mellom 9 og 79 år 8,5 timer i døgnet (Rønning & Vaage, 2002). Håkon sov og hvilte i gjennomsnitt knapt 11 timer i døgnet, og særlig mye i helgene. Han beskrev søvn som vesentlig. Samtidig måtte han ha tid og overskudd å være sosial, noe som kunne være vanskelig.

Noen har sykdommer som krever at de må være påpasselige med hva de gjør, være oppmerksom på symptomer, ikke å presse seg til å gjøre mer enn det kroppen tåler, og sørge for regelmessig hvile.

Tid i daglige gjøremål

Mange av dagliglivets trivielle og ordinære gjøremål er med på å danne erfaringer i dagliglivet, som gjør at unge mennesker etter hvert kan leve selvstendige liv. Disse aktivitetene kan erfares som både tid- og energikrevende, og de må håndteres.

Overgangen til høyere utdanning innebærer ofte at en flytter hjemmefra og må håndtere daglige gjøremål som handling, matlaging, rengjøring, klesvask, økonomi og oppvask på egen hånd. En student, Peter, beskrev seg selv som "enhåndsbruker", hvor den ene hånden var støttehånd. Han brukte store deler av søndagen til klesvask. Vaskeriet lå i en bygning noen hundre meter fra studentboligen hans. Han brukte tørketrommel, og måtte derfor gå frem og tilbake flere ganger. Fordi han hadde redusert gangfunksjon, tok dette lengre tid for ham enn for en student med god gangfunksjon. Han brukte en time på å legge sammen tøyen etter vask. Som ny student merket han

godt at disse nødvendige og ofte usynlige aktivitetene var en ekstra utfordring. Det var tidkrevende for ham, og han måtte planlegge omfanget av dem, for å kunne gjøre både nødvendige og ønskede aktiviteter.

Enkelte studenter bruker ekstra tid og krefter *både* på aktiviteter, som å støvsuge, handle eller skifte sengetøy *og* på aktiviteter tilknyttet studiesituasjonen, som å lese pensum eller ta notater.

I tillegg vil en student med funksjonsvansker gjøre andre vurderinger i tilknytning til mange av hverdagens situasjoner, for eksempel om en skal spise lunsj med medstudenter i kantina. Dersom forflytningen tar lengre tid enn for andre, vil en ha mindre tid til det sosiale samværet som lunsjen kan brukes til. Studenten kommer gjerne senere fram, og må forlate de andre tidligere for å rekke neste forelesning. Om en hører dårlig kan kantina være et sted som er krevende og energitappende å være. Vurderingene handler om hva en har av energi, av grad av tilgjengelighet, mulige hjelpere en kan stole på og tid til rådighet.

En konsekvens av tidsbruk i disse aktivitetsområdene er at det er lite tid og overskudd igjen til å utvikle vennskap og sosiale nettverk. Vi vet at akkurat dette er en svært sentral del av studietiden og også har konsekvenser for framtidig arbeidsliv.

Andre konsekvenser er:

- Redusert studieprogresjon
- Struktur og rutiner. Planlegging av en hverdag med forutsigbarhet, særlig sentralt for de som trengte mye assistanse.
- Prioritering av krefter og aktiviteter; i tillegg til studiene kunne det være aktiviteter sammen med egne barn, husarbeid som ikke var tungt, nødvendig trening og aktiviteter som var særlig meningsfulle og som ga hvile.

Dette er forhold som også vil være til stede i en senere arbeidssituasjon.

Læringsmiljø

Studenter som trenger omfattende individuell tilrettelegging bruker mye tid på å søke om og følge opp at tiltakene kommer på plass. Et universelt utformet læringsmiljø kunne redusert behovet for dette. Universell utforming er noe mer enn utforming av bygninger og uteområder. Det omhandler også studier og undervisning, IKT og annen informasjon, samt studentlivet med bolig, kantiner og studentaktiviteter, som for eksempel idrett (Knarlag 2008). Et universelt utformet læringsmiljø reduserer barrierer og kan dermed gi mer tid og overskudd til studiene og til andre ønskede aktiviteter.

I tillegg vil individuell tilrettelegging alltid være nødvendig for noen. Innlesingsrett hos Norsk Lyd- og Blindeskriftsbibliotek ville kunne lette situasjonen for mange som i dag ikke har det (dysleksi eller andre lesevansker). Det samme vil utstyr som konverterer skrevet tekst til andre tilgjengelige formater. En generell bruk av mikrofon, tilgang til bruk av diktafon, en skjermet leseplass er andre tiltak som kan redusere barrierer, og skape en lettere håndterbar hverdag for mange. I skjæringspunktet mellom møtet med omgivelsene og den enkeltes utfordringer i studiesituasjoner, kan deltakelse i ulik grad oppnås ved universelt utformede omgivelser. Så lenge dette finnes i begrenset grad, vil individuelle tiltak være avgjørende. Rådgivningstjenestens kompetanse og erfaring bidrar til å muliggjøre dette. Gjennom diskusjoner om mulige løsninger kan de ha en veiledende rolle i en kritisk fase, og / eller jobbe i en lengre prosess med studenten for å finne fram til gode løsninger. Ofte er det snakk om små tiltak som har stor betydning for enkeltstudenten.

Velferdsordninger og studiefinansiering

Velferdsordningene skal gjøre et mulig for alle innbyggere å leve et verdig liv, på linje med det andre gjør. Ordningene skal blant annet kompensere for ulemper i forbindelse med nedsatt helsetilstand eller funksjonsnedsettelse. Offentlige tjenester og ordninger er helt avgjørende for at enkelte av studentene med nedsatt funksjonsevne skal kunne studere. Samtidig innebærer kontakt og samarbeid med dem utfordringer. En ungdom som flytter hjemmefra må ha kunnskap om og oversikt over hva som finnes av hjelpeordninger, og deretter administrere dette i det daglige. Enkelte har kontakt med svært mange ulike instanser, som fysioterapeut, sykehuset for kontroller, støttekontakt, studentassistent på studiestedet, og ulike hjemmetjenester. For at dette skal fungere godt må studenten vite og være trygg på at hjelpen kommer til avtalt tid. Når avtaler brytes skaper det ytterligere barrierer og praktiske vansker. Hjemmetjenesten må komme tidsnok til at den som trenger hjelp til å stå opp om morgenen kommer på studiestedet før forelesningen starter. Studenter med brukerstyrt personlig assistanse formidler at ordningen er helt avgjørende for at de skal kunne studere. Samtidig innebærer ordningen et stort ansvar for assistentene, for deres arbeidssituasjon, og for deres forutsigbarhet i arbeidet. Planleggingen er et evigvarende arbeid.

Ordningene i NAV og Lånekassen er ment å gjøre studier mulige. For noen fungerer det ikke slik, og studiefinansiering kan oppleves som en barriere når merutgifter ikke kompenseres. For andre studenter innebærer ytelsene fra NAV en trygghet for mulighetene til å gjennomføre studiene. Den nye ordningen i Lånekassen (www.lanekassen.no) vet vi fortsatt ikke konsekvensene av, men økte muligheter for støtte vil være viktig for de som har rett til og som får det.

Studenter beskriver møtene med offentlige etater som utfordrende, både fordi det er ukjente arenaer og fordi dette innebærer situasjoner hvor de hele tiden vurderer hvordan de skal presentere seg selv, slik at de blir lyttet til, forstått og får den hjelpen de trenger. Dette er tjenester og ordninger som er nødvendige for å gjøre studier og senere arbeid mulig.

Bolig

Noen studenter med funksjonsnedsettelse bestemmer studiested ut fra muligheten for tilgjengelig bolig. Noen trenger bolig av en viss størrelse, nærhet til studiestedet, god oppvarming eller at den er skjermet mot støy. I dag vektlegges tilgjengelighet og prinsipper om universell utforming ved utbygging av studentboliger. Dette øker mulighetene for flere til å studere der de ønsker det.

En av utfordringene når det gjelder bolig er pris. Dersom boligen er større enn andre studentboliger koster den også mer. Det gis ikke støtte til dette, med mindre en betaler for bolig også et annet sted og har støtte fra NAV.

Transport

Må jeg vente en time (på hjemmesykepleien) for eksempel en helg, fordi noen trenger hjelp, så blir ikke det noen krise. Men må jeg vente en time for å komme meg på studiestedet, så er det verre!

Dette er utsagn fra en student som brukte TT-ordning til og fra studiestedet. Hun hadde erfart at den ofte var forsinket, noe som medførte unødig stress. Hun la derfor inn en god tidsmargin ved bestilling for ikke å komme for sent. Ikke å komme tidsnok får konsekvenser for muligheten til å styre hverdagen og bruk av egen tid. For de som kan bruke egen bil er egen parkeringsplass ved bolig og ved studiested sentralt.

En rapport fra SINTEF³ (Ystmark, Nordtømme & Kummeneje 2011) viser at transportmuligheter har konsekvenser for deltakelse både i studier og arbeid. Enkelte hadde sluttet studiene på grunn av vansker med å komme til studiestedet. Transport blir i denne rapporten beskrevet som en ekstrabelastning som stjeler energi i arbeidsdagen. Det handler blant annet om transportmulighetene til en ny arbeidsplass, parkeringsmuligheter, snøbrøyting, osv.

³ SINTEF Teknologi og samfunn, Transportforskning

Studenter med funksjonsnedsettelse ønsker å være som alle andre. Det innebærer blant annet å kunne ta bussen til studiestedet. Dette er fortsatt umulig for mange.

Universell utforming og individuell tilrettelegging

Universelt utformede av læringsmiljøet, vil gjøre studiehverdagen til studenter med funksjonsnedsettelse enklere. Samtidig er realiteten den at studentene møter barrierer, de må vurdere hva som eventuelt kan gjøres med dette, og hvem det er aktuelt å diskutere saken med. Det er ikke alltid en selvfølge hvem man skal spørre om hjelp, og det er heller ikke sikkert at man ønsker eller synes at det er greit å be om hjelp. Noen studenter bruker mye tid på dette, særlig ved studiestart.

Noen studenter erfarer å bli avvist ved spørsmål om tilrettelegging, som ved eksamen, bruk av diktafon, kopi av overhead og bruk av mikrofon. Enkelte har erfart å bli glemt under eksamen fordi de ikke satt sammen med majoriteten av studentene, eller de ble plassert i lokaler som ikke var tilfredsstillende i en slik situasjon. På denne måten formidler utdanningsinstitusjonen indirekte at funksjonsnedsettelse ikke er en del av deres ansvarsområde.

Dette er erfaringer som gjør spørsmålet om tilrettelegging utfordrende. Funksjonsnedsettelse blir om mulig skjult, eller bare formidlet til noen utvalgte. Rådgivningstjenesten er viktig. Der møter studenten noen som forstår og som handler ut fra en relasjonell forståelse av funksjonshemming. Dette handler om å håndtere annerledeshet. Mine eksempler gjelder høyere utdanning og det er grunn til å anta at mye av dette er gjenkjennbart også i arbeidslivet. Funksjonsnedsettelser fremtrer på ulike måter. Noen er synlige og andre har vi ingen kunnskap om før personen forteller oss om det. Begge forhold skaper utfordringer for den det gjelder, og det må håndteres om den enkelte skal kunne være aktivt deltakende. Noen vil alltid trenge individuell tilrettelegging i deler av studie- eller arbeidsliv. Dette innebærer prosesser som mange beskriver som strevsomme og en ekstra belastning i hverdagen.

Til slutt

Vi vet at høyere utdanning har stor betydning for muligheten til deltakelse i arbeidslivet. Derfor har politikerne også mål om å øke andelen studenter med nedsatt funksjonsevne til samme andel som befolkningen forøvrig. Enkelte tiltak er satt i verk innenfor universitet- og høyskolesektoren for å bidra til dette. Samtidig har vi sett at tiltak innenfor andre samfunnsområder også er nødvendige for at dette skal bli mulig. Muligheter til utdanning er avhengig av tilgjengelighet også til boligmarkedet,

til transport, tjenester, studiefinansiering og tekniske hjelpemidler. I dag møter studenter med nedsatt funksjonsevne utfordringer innenfor alle områdene.

Studenter med funksjonsnedsettelse bruker mye tid og energi på å forhandle om individuell tilrettelegging. En større vektlegging av inkluderende tiltak på alle samfunnsområder kan bidra til en enklere hverdag, mer tid til studier og til å være student. Dette er helt nødvendige for å øke likestillingen i høyere utdanning. Det er også avgjørende for å øke yrkesdeltakelsen for funksjonshemmete.

Håkon sa det slik:

Jeg ønsker å vise samfunnet at jeg kan bidra med ting jeg også, til tross for de problemene jeg har, og at jeg ikke er noe annerledes. Jeg vil vise at jeg faktisk klarer å bidra med ting. Så hvis folk tror at de kan bryte deg ned, så tar de litt feil!

Håkon opplevde at han som hadde cerebral parese måtte vise at han faktisk kunne, at han hadde både viljen og kompetansen til å bidra. Samtidig var det ikke det som var det primære målet med å studere. Han, og de andre, var opptatt av at de skulle ha et trygt økonomisk grunnlag, slik at de kunne forsørge seg selv, ektefelle og barn. Ønsket var å få muligheter som alle andre. Inkluderende tiltak er nødvendige for å virkeliggjøre dette.

Referanser

- Alsaker, S., Jakobsen, K., Magnus, E., Bendixen, H. J., Kroksmark, U., & Nordell, K. (2006). Everyday Occupations of Occupational Therapy and Physiotherapy Students in Scandinavia. *Journal of Occupational Science*, 13, 17-26.
- Anvik, C. H. (2006). *Mellom drøm og virkelighet? Unge funksjonshemmede i overgangen mellom utdanning og arbeidsliv* (Rep. No. 17). Bodø: Nordlandsforskning.
- Berge, A. R. (2007). *Fra skole og studier til jobb eller uføretrygd? Hva personer med nedsatt syn erfarer i utdanning og i overgangen utdanning-yrke. Resultater fra et tre-årig prosjekt finansiert av Norges Blindforbunds Forskningsfond* Arendal:Rehab-Nor AS.
- Bjerkan, K.Y., Nordtømme, M.E. & Kummeneje, A.-M. (2011). *Transport til arbeid og livet. Transport og arbeidsdeltakelse blant personer med nedsatt funksjonsevne*. Trondheim: SINTEF Teknologi og samfunn. <http://www.sintef.no/Teknologi-og-samfunn/Transportforskning/>
- Bliksvær, T. & Hanssen, J.-I. (2006). Funksjonshemming, utdanning og arbeidsmarkedsdeltakelse. *REspekt*, 2, 52-55.
- Brandt, S. S. (2005). *Høyere utdanning - tilgjengelig for alle? Studenter med funksjonsnedsettelse og funksjonshemming i høyere utdanning - Kvalitetsreformens betydning og lærestedenes strategier for inkludering*. Oslo: NIFU STEP.
- Brandt, S.S. (2010). *Tilretteleggingsutfordringer i høyere utdanninger før og nå: en studie av tilrettelegging i høyere utdanning i lys av lovendringer og målsetting om å sikre høyere utdanning for en mer mangfoldig studentmasse*. Oslo: NIFU STEP
- FNs standardregler for mennesker med funksjonshemming (1999).
- Fossestøl, K. & Kessel, S. (2000). *Politiske ambisjoner og administrativ rasjonering. Om funksjonshemmede studenters "rett" til tilgjengelig studiemateriell* Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Fuglerud, K. S. & Solheim, I. (2008). *Synshemmedes IKT-barrierer. Resultater fra undersøkelse om IKT-bruk blant synshemmede* Oslo: Norsk Regnesentral.
- Grambo, A.-C. & Myklebø, S. (2010). Tidligere NAV-brukere – hva gjør de nå? *Arbeid og Velferd*, Nr. 4.
- Knarlag, K. A. (2008). *Universell utforming av læringsmiljøet*. NTNU, Nasjonal pådriver for universell utforming og individuell tilrettelegging i høyere utdanning.
- Konur, O. (2007). Computer-assisted teaching and assessment of disabled students in higher education: the interface between academic standards and disability rights. *Journal of Computer Assisted Learning*, 23, 207-219.
- Lov om universiteter og høyskoler (2005). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Lov om utdanningsstøtte til elever og studenter (2006). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Magnus, E. (2009). *Student, som alle andre. En studie av hverdagslivet til studenter med nedsatt funksjonsevne*. PhD. Trondheim: NTNU, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.
- Molden, T.H., Wendelborg, C. & Tøssebro, J. (2009). *Levekår blant personer med nedsatt funksjonsevne. Analyse av levekårsundersøkelsen blant personer med nedsatt funksjonsevne 2007*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Nilsson-Lindström, M. (2003). *Studenter med funksjonshinder och deras erfarenheter av utbildning vid Lunds universitet*. Lund: Utvärderingsenheten, Lunds universitet.
- NOU 1983:36. *funksjonshemmedes år 1981: handlingsplan for 80-årene*. Oslo: Sosialdepartementet.

- Skog Hansen, I.L. & Svalund, J. (2007). *Funksjonshemmede på arbeidsmarkedet. Et oversiktsbilde*. Oslo: Fafo / AFI.
- Stamer, N.B. & Nielsen, S.B. (2008). "Vi er jo ikke en del af universitetets bevidsthed ...". *En undersøgelse af barrierer for studerende med handicap på de lange videregående uddannelser*. København: Danske Studerendes Fællesråd.
- St.meld.nr.27 (2000-2001). *Gjør din plikt - Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*. Oslo, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld.nr.40 (2002-2003). *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne* Oslo: Sosialdepartementet.
- Stockholms universitet (2006). *Studier och funktionshinder. Enkätundersökning genomförd 2005 bland studenter med funktionshinder vid Stockholms universitet*. (Rep. No. Dnr 40-0728-06). Stockholm: Studentbyrå, Handikappservice.
- Vedeler, J.S. (2009). When benefits become barriers. The significance of welfare services on transition into employment in Norway. *ALTER, European Journal of Disability Research*, 3, 63-81.